

<https://doi.org/10.36719/2706-6185/42/67-72>

Günəş Məmmədova
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
dissertant
gunes.ehmedova.89@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0002-1296-4969>

Günter Qrassın “Mənim yüzilliyim” əsərində II Dünya müharibəsinin insanların və ölkələrin taleyinə təsiri

Xülasə

Qrassın yaradıcılığı dövrümüzə xeyli tədqiqata cəlb olunsada, Azərbaycanda onun yaradıcılığı yetəri qədər araşdırılmayıb. Qrassın mövzuları ümumbəşəri səciyyə daşdığı üçün “Mənim yüzilliyim” əsəri haqqında fikir bildirərkən dünyada baş verən ictimai-siyasi hadisələri diqqət mərkəzində saxlamışam. Həmçinin II Dünya müharibəsinin təkcə almanların deyil, digər xalqların da həyatını necə köklü şəkildə dəyişdiyini əsərdən gətirilən sitatlarla əsaslandırmağa çalışmışam.

Əsərdə iştirak edən müxtəlif obrazların müharibəni necə dəyərləndirməsini əsas tutaraq, Qrassın öz mövqeyini hansı şəkildə əks etdirməyə çalışmasının təhlili ardıcılıqla qeyd olunub. Obrazların təhlili göstərir ki, Qrass “insan” faktorunu əsas tutaraq bütün dünyanı bunun üzərində düşünməyə çağırırdı. Müharibə nəinki insanları, hətta bütün dünyanı alçaltmağa qadir bir qüvvədir. Tədqiqatımda yazıçının bu ideyasını əsas tutaraq araşdırmanı aparmışam.

Qrassın digər ölkələrin siyasi vəziyyətinə münasibəti də vurğulanıb. Yazıçı, əslində, bir-birinin üzünü heç vaxt görməyən insanların əlinə silah alıb bir-birinin həyatını məhv etməyə çalışmasını realistik metoddla elə təsvir etmişdir ki, oxucuda müharibəyə qarşı dərin nifrət yarada bilmişdir. Bu faktları nəzərə alaraq, tədqiqatımı Günter Qrassın müharibəyə fərqli nöqteyi-nəzərdən yanaşması istiqamətində aparmışam.

Açar sözlər: Günter Qrass, müharibə, insan, cəmiyyət, tarix

Gunash Mammadova
Azerbaijan National Academy of Sciences
Ph. D. candidate
gunes.ehmedova.89@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0002-1296-4969>

In Gunter Grass's "My Centenary", The Impact of World War II on the Fate of People and Countries

Abstract

Although Grass's creativity has been involved in a lot of research in our time, his creativity has not been investigated enough in Azerbaijan. Since Grass's themes are universal, I focused on the social and political events happening in the world while expressing my opinion about the work "My Centenary". Also, I have tried to justify with quotes from the work how the Second World War radically changed the lives of not only Germans, but also other nations.

The analysis of how Grass tried to reflect his position based on how the various characters participating in the work evaluate the war is sequentially mentioned. The analysis of the images shows that Grass called the whole world to think about it based on the "human" factor. War is a force capable of humiliating not only people, but even the whole world. In my research, I conducted the research based on this idea of the writer.

Grass's attitude to the political situation of other countries was also emphasized. The writer realistically described how people who have never seen each other's faces took up arms and tried to destroy each other's lives in such a way that he was able to create a deep hatred for war in the

reader. Considering these facts, I conducted my research in the direction of Gunther Grass's approach to war from a different point of view.

Keywords: *Gunter Grass, the war, human, society, history*

Giriş

XX əsr alman ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Günter Qrassın romanları dünya ədəbiyyatının nadir incilərindən sayılır. Bütün əsərlərində realist metoda sadıq qalan yazıçının yaradıcılığı tarixin müxtəlif mərhələlərində baş vermiş ictimai-siyasi hadisələri daha çox əks etdirir. Qrass həyatda qarşılaşdığı çətinlikləri, keşməkeşli ömür yolunu, müharibənin dəhşətlərini bədii formaya salaraq həm alman, həm də dünya oxucularına təqdim etmişdir. Müharibə mövzusu isə onun yaradıcılığından qırmızı xətt kimi keçir. Müharibənin doğurduğu faciələr, müxtəlif ölkələrin siyasi arenada oynadığı rol yazıçının daim müraciət mövzusu olmuşdur. Bu mövzuda olan əsərlərdən biri də “Mənim yüzilliyim” əsəridir.

Günter Qrass yaradıcılığında yer alan əsərlərin hər birinin öz missiyası var. 1999-cu ildə yazdığı “Mənim yüzilliyim” əsərində yaşadığı dövrün qlobal hadisələrini, siyasi proseslərini, müharibələrini canlandıran Qrass onların hamısını müxtəlif şəxslərin adından danışmaqla bir əsər daxilində verməyə çalışmışdır.

Hətta o gen manipulyasiyası və klonlaşdırma kimi qlobal problemləri bədii ədəbiyyatda ilk dəfə təqdim edən müəlliflərdən biri kimi tanınır (Heinrich & Günter, 2017).

Tədqiqat

“Xatırlamaq seçməyi seçmək deməkdir” – Günter Qrassın bu qeydi həm də “Mənim yüzilliyim” kitabında özünün xatirələri üçün keçərlidir. Son yüz ilin hər birində müəllif onun üçün vacib olan və xatırlamağa dəyər bir epizod və ya mövzu seçmişdir. Və başlıqdan da göründüyü kimi, bu həm də Günter Qrassın əsridir, onun son yüz ilinin öz şəxsi, bədii təsviri görünüşüdür. Buna görə də kitab təkcə müəllif ilə bağlı deyil, daha çox minilliyin sonunda ədəbi dairələrdə rast gəlinən dünyagörüşü və əhvali-ruhiyyəni əks etdirmək baxımından ibrətamizdir. Məhz buna görə də kitab bəzən ictimai tənqiddə məruz qala bilirdi.

“Mənim yüzilliyim” əsərində 1900-cu ildən 1999-cu ilə qədər baş verən bütün ictimai siyasi hadisələr öz əksini tapır. Bu əsərdən biz nəinki Almaniyanın vəziyyətini, həmçinin digər şərq və qərb ölkələrinin də siyasi arenada oynadığı rolu açıq şəkildə görə bilirik.

Əsərin ilk hissəsində müharibə haqqında təəssürlərə rast gəlirik. Kayzer haqqında qeyd olunanlar əsərin inandırıcılığını daha da artırır. Kayzer deyirdi: “Əməliyyata başladığımız zaman bir şeyi dəqiq bilin ki, düşməyə aman verməməli, əsir götürməməlisiniz”.

Sonra kral Atilla və hun ordusu haqqında danışdı. Hunları təqlid olunmağa layiq insanlar adlandırdı, hərçənd ki, onlar da öz zamanlarında həddindən artıq çox qəddarlıq etmişdilər. Hadisələri danışan birinci obraz heç vaxt müharibə zamanı gördüyü dəhşətləri və amansız rəftarları nişanlısına yazdığı məktubda qeyd etmirdi (Totes, 1990).

Əsərdən yapon və çinlilərin də həyat tərzləri və milli ənənələri haqqında məlumat almaq olar. Yaponlarla çinlilərin arasında olan müharibənin amansızlığına dair müəllif xeyli materiallardan istifadə etmişdir.

“Amma belə görünürdü ki, boksçular başlarının kəsilməyindənə, güllələnməyə daha çox üstünlük verirdilər. Çünki o dünyada başları qoltuqlarının altında qaçmaq məcburiyyətində qalacaqlarından utanırdılar. Amma o da var idi ki, heç nədən qorxmurdular. Mən belə bir çinlini öz gözələrimlə görmüş, hətta bir müddət dayanaraq ona tamaşa da etmişdim. O, güllələnməzdən bir qədər əvvəl əllərini düyü piroqunun şirin siropuna batıra-batıra, heç bir şey olmamış kimi acgözlüklə yemək yeyirdi” (Günter, 2010).

Bu əsrdə yaşayan insanların gündəlik tələbatını ödəmək üçün şaxtalarda və mədənlərdə təhlükə altında çalışdıqlarını və bir müddət sonra bu cür insani olmayan rəftara qarşı tab gətirə bilmədikləri üçün tətillə başlamaları da ətraflı şəkildə təsvir olunur.

Almaniyada tətillə qərarı 89-cu Berlin sülh protokoluna əsaslanaraq normal 8 saatlıq iş vaxtı tələb edir. Ancaq hər yerdə işin qurtarma saatını uzadırlar. Hətta Herndə insanlar 10 saatdan çox

torpağın altında qalırlar. Mühəribənin insanların həyatını necə məhv etməsi və aclıq təhlükəsinin onları yer-yurdlarından qaçmağa məcbur etməsi təsirli şəkildə və faktlarla əks olunub.

“Kanalın sahilində əldə etdiyimiz növbəti uğurlardan və düz gəmiləri İrlandiya dənizinə qədər rahat və qətiyyətli şəkildə suyun altına yolladıqdan sonra əvvəl Londonda, sonra isə bütün adada qiymətlər kəlləçarxa qalxdı. Beş penslik çörək bir qədər sonra artıq yarım şilling idi. Əsas yük limanlarının davamlı olaraq blokadada saxlanması sayəsində qiymətləri getdikcə daha da artırmağa və bütün ölkədə aclıq yaratmağa müvəffəq olduq. Ac qalan əhali güc tətbiq etməklə hakimiyyətə qarşı mübarizəyə qalxdı... Yüksək təbəqəyə mənsub olanlar və ümumiyyətlə, imkanı çatanlar İrlandiyaya qaçdılar. Orada kartof tarlaları yetəri qədər idi və nəhayət, qürurlu İngiltərə Norlandiya ilə təhqiramiz bir sülh müqaviləsi bağlamaq məcburiyyətində qaldı” (Günter, 2012).

“1908-ci il” hissəsində bir dəmiryol işçisinin bu dövrlə bağlı xatirələri öz əksini tapır. Elzas və Lotaringiyanın zəbt olunması sülh deyil, mühəribə gətirmişdi. Tarixi hadisələr də reallıq əsas götürülərək canlandırılmışdı. Militarizm əleyhinə siyasət çıxışlar edən Lubknexstin həbs olunması, Qlats qalasında düz bir il yatması obrazların dilindən təsirli şəkildə verilmişdir.

Mühəribə tək-tək insanların deyil, bütöv bir ailənin taleyini faciəli şəkildə idarə edirdi. Gonbul Berta adlandırılan qadının dilindən verilən hadisələr insanların həyatının necə acınacaqlı olduğunu təsvir etmək üçün olduqca yetərlidir.

“O zamanlar biz zavod qəsəbəsində yaşayırdıq. Mənzilimizi zavod vermişdi, qəsəbə də ora çox yaxın idi. Zavodun bütün tüstüsü, adətən, bizim payımıza düşürdü. Bu zavodda Prisə atəş açmaq üçün hazırladıqları Kruppanın da axırda heç bir faydası olmur” (Günter, 2016). Yazıçı xırda detallara toxunaraq mühəribəyə cəlb olunan insanların hansı psixoloji durumda olduqlarını sənətkarcasına əks etdirmişdir.

Modifikasiya edilmiş M16 bir qədər sonra isə M17 polad dəbilqələri haqqında məlumat verildikən heç bir hazırlıq keçməmiş, yeni əsgərlərdən təşkil olunan əlavə qoşun hissələrinin taleyi göz önünə gətirilirdi.

Papaqların altından uşağızlı əsgərlərin qorxmuş kimi büzülmüş dodaqları. Bir də titrəyən çənələri görünürdü. Bu həm gülməli idi, həm də ağlamalı. Mərmilərin, hətta xırda şnapellərin belə bu polad dəbilqələri dələ bildiyi haqqında yazıçı danışmağa çətinlik çəkir.

Mühəribəyə şahid olmuş insanların dilindən verilən nitqlər oxucunu da daha da tarixi hadisələrə yaxınlaşdırır. Lakin bu nitqlərdəki bəzi qırılmalar, danışarkən söz tapa bilməmək, gördüklərini sözlə təsvir etməyə çətinlik çəkmək əsərin bədiiyyətinə və tarixiliyyətinə xələl gətirmir, əksinə, oxucunun təxəyyül dünyasını daha da zənginləşdirir (Volker, 1987).

Bəşəriyyəti məhvə sürükləyən elmi-hərbi texnikanın inkişafını mühəribə zamanı dünyanı qan gölünə çevirməsi inandırıcı faktlarla mühəribə zamanı yaşamış insanların dilindən nəql edilir. Atom bombasının ixtirası və mühəribədə amansız istifadəsi əsərin qəhrəmanlarından biri olan Remarkın nitqində atom bombasını ata bilən birinin daxilində hansısa “əyləc”in olmamasını, “dayan” deyə bilməməsini soyuqqanlı şəkildə vurğulayır.

Qaz mühəribəsi zamanı bu təhlükəli maddənin insanın bütün orqanlarını bir andaca məhv etməsi, bu maddənin təsirindən ölənlərin daha çox təcrübəsiz, yaşı az olan əsgərlərin olması oxucuda mühəribəyə qarşı dərin bir nifrət oyadır.

“Qusma bir neçə gün davam edirdi, zəhərlənənlər öz ağı ciyərlərini parça-parça qaytarırdılar. Hər yer yandırıldığı üçün səngəri tərk edə bilmirdilər. Hamıdan da pis vəziyyətə təcrübəsiz, yeni əsgərlər düşürdülər. O, ağappaq ağarmış və əzab dolu üzlər (Günter, 2016).

Yazıçı ön cəbhədə vuruşan əsgərlərin taleyini təsvir edərkən arxa cəbhədə yaşamağa çalışan insanların aqibətini də göz önünə gətirmişdir. Sülh olmasına baxmayaraq, insanların yaşayışının daha da çətinləşməsi, asayişin bərqərar olmaması vəziyyəti daha da kəskinləşdirən amillərdən biridir. Əsərdə təsvir olunan qadınlardan birinin əri mühəribə zamanı şikəst qalmış, mühəribə iki qızını əlindən almışdı. Yeganə qardaşı isə hələ də donanmada xidmət edib mühəribədən sağ çıxsa da, Berlinə çatdığı zaman güllə onu barikadalarda haqlamışdır. “İndi deyirsiniz ki, bu sülhdür. Məgər buna sülh demək olar. Mən bu məqamda ancaq acı-acı gülümsəyə bilərəm” (Günter, 2022).

Sülh zamanı insanların maddi rifahının nə dərəcədə zəiflədiyini, Almaniyada yaşayan insanlara sadəcə ayaq üstə dura bilmələri üçün ərzaq təchiz edildiyi də ən incə detalları ilə əks olunmuşdur.

Ağartı əvəzinə insanlara süd həblərinin paylanması, qışın sərt keçdiyinə görə kartofun tamamilə məhv olması Almaniyada yaşayan insanların həm fiziki, həm də mənəvi sağlamlığını məhv etmişdi. Sadə insanların bu qədər çətinliyə dözməsinə baxmayaraq, hələ utanmadan “arxa cəbhədəkilər əsgərlərə xəyanət edib” şüarı altında onları təqsirləndirirdilər.

Ancaq insanlar yaşaya bilmək üçün şalgama möhtac olduqları bir zamanda Vilhelm öz var-dövlətini toplayıb Hollandiyadakı qəsrinə qaçıb.

1920-ci illərdə məhv olan gəncliyin vəziyyəti daha da ağır idi. Onlar sanki izi-tozu bilinməyən bir boşluq içərisində çabalayırdı. İşsizlik və yaşam hissini qalmaması onları təhlükəli yollara sürükləyirdi.

Bəzən isə daha çox özlərinə qapanıb xarici aləmdə baş verən bütün hadisələrə etinasız yanaşırdılar. “Bu o zamanlar idi ki, mənim gəncliyimin qulaqcıqları yenə də gənclər arasında populyarlıq qazanmağa başlamışdı. Bu gənclərin də eynilə mənim kimi qulaqları tıxanmışdır. Baxışları dünyaya deyil, öz içlərinə yönəlib, görünüşləri də laqeyd hal alıb. Onlar həm burada deyillər, amma eyni zamanda da buradadırlar”.

Həmin dövrdə yetişən gənclər sanki günün birində hər hansı bir müharibədə əşya kimki istifadə edilmək üçün böyüyürdülər. Onların xəyalları və planları yox idi. Çünki yalnız nazirlər, diplomatlar, vəliəhdilər plan qura bilirdilər. Digər təbəqə isə bu planın bir qurbanı olmaq üçün yaşayırdılar.

Yazıçı bu təsviri gücləndirmək üçün “Körpə ağac” simvolundan istifadə etmişdir. Yazıçı qeyd edir ki, Dornu əhatə edən cığırlarda yeni əkilmiş körpə ağaclar böyüyürdü. Meşəyə yaxın olan bu yerlərdəki həmin ağaclar lazım olan hündürlüyə gəlib çatdıqları zaman Kayzer alihəzrətləri onları da baltalayacaqdı.

20-ci illərdə yaranmış dəhşətli bir vəziyyət də ailə içərisində olan insanların demək olar ki, birbirinə yadlaşmasında, fərqli ideologiyalara mənsub olmasında görmək olar.

Yazıçı bir qəhrəmanın həyat tarixçəsini obrazın öz dilindən verməklə belə bir təəssürat yaradır ki, həmin şəxsin həm uşaqlıq, həm də ahıl vaxtları maddi sıxıntı içərisində keçirmişdir. Buradan belə nəticə çıxır ki, XX əsr nəinki təkcə Almaniya, hətta bütün dünya üçün faciəli bir zaman olmuşdur.

Əsərdə yəhudilərin taleyi də canlandırılmışdır. Onların öz yer-yurdlarından didərgin düşmələri, insanlar arasında dini, siyasi və irqi ayrı-seçkiliyin yaradılmasını müharibəni başlanan rəhbərlərin siyasi fitnəsi kimi qiymətləndirir.

“Bu arada məktəblilər şəhərimizdə olan hadisələrə, kimsəsiz yəhudi uşaqlar üçün tikilmiş və Vilhelm adını daşıyan yetimxanada baş verənlərə böyük maraq göstərmədilər. Sən demə, orada bütün uşaqları küçüyə qovublarmış. Onların dərslər kitablarını, dua kitablarını qalaq-qalaq toplayaraq yandırmışdılar. Bütün bunlara ağlaya -ağlaya tamaşa etmək məcburiyyətində qalan uşaqlar qorxurdular ki, kitablarla birlikdə onları da yandırarlar” (Günter, 2015). Digər tərəfdən də 2 aprel 2012-ci ildə dərc olunmuş qəzet məqaləsində də Günter Qrassın dünyada hələ də gedən müharibələrlə yaxından maraqlandığını və münasibət bildirməkdə tərəddüd etmədiyinin şahidi oluruq. Onun yazdığı yeni poema İsrailin İrani məhv etmək cəhdlərindən bəhs edir. 84 yaşlı solçu yazıçı "Bu deyilməlidir" poeması vasitəsilə həyacan təbili çalaraq, dünyanı "İsrailin İran xalqını yer üzündən silmək" planlarından xəbərdar edir.

Bu dövrdə fəaliyyət göstərən müxbirlər belə, gördüklərini əks etməyə söz tapa bilməyib, susmağı öyrəndilər. Xarabalığa çevrilmiş evlərdən birində tapılan bir oyuncaq ayı insanı düşündürməyə bilməzdi. “Görəsən bu ayıciğin sahibi olan uşağın başına nə gəlmişdi?”

Berlin ərazisində müharibədən sonra 5 min işçi qadın var idi. Kişilər isə həm az qalmışdılar, həm də işsiz-gücsüz bütün günü veyllənirdilər. Uşaqların həyatı isə daha da vahiməli idi. Pis qidalanma, soyuq evlər tezliklə onların bu həyatdan getməsinə səbəb olurdu.

Almaniyada inqilab niyə uğursuz oldu? Niyə Rusiya İnqilabı onilliklər sürən bir proseslə boğuldu? İştirakçılar hansı məqsəd və maraqları ifadə etdilər? Tarix başqa cür dönə bilərdimi? İnsan müharibədən, Hitlərdən və Holokostdan qaça bilərdimi?

Bu və buna bənzər suallar məhz əsrin əvvəllərində oxucunu, ya da ən azı, keçmişini şəkilli kitab kimi vərəqləməklə kifayətlənməyən, indiki problemlərin köklərini və suallarına cavab tapmaq

istəyən oxucuları narahat edir. Bu cür suallar “Mənim yüzilliyim” əsərində nadir hallarda verilir, sonra isə dolayısı ilə oxucunu aydın olmayan bir fikir üzərində düşünməyə yönəldir.. Amma məhz bu epizodlar ən çox əks-səda doğurur.

50-ci illərdə vəziyyət daha da gərginləşməyə başlamışdı. Daxildə gedən müharibələr insanlar arasındakı müharibəni daha da pisləşdirmişdi. İki alman ordusu üz-üzə dayanmışdı. Sadə vətəndaşlar isə sadəcə, ümid edirdilər ki, yaxın gələcəkdə milli qüvvələr birləşəcəkdir.

Universitetlərdə tələbələr müəllimlərə qarşı çıxırdılar. Bəzən akademikləri belə qovub auditoriyadan çıxara bilirdilər. Gənclərin çoxu qadağan olunmuş maddədən istifadə edirdi. Uşi adında bir qızın həyatının təsviri isə o dövrdə yaşamış gənclərin ümumiləşdirilmiş obrazı sayıla bilər. Ümitsizlikdən və yeknəsəqlikdən təngə gəlmiş Uşinin hər hansı bir maddədə təsəlli tapması və sonda, Stutqart vağzalında dozanın aşılması nəticəsində həyatını itirməsi oxucuda dərin təəssüf hissi yaradır.

60-70-ci illərdə sənayenin inkişafı isə demək olar ki, bütün təbiəti məhv etmişdi. “Bax, bu fıstıq ağacıdır, bu palıddır, bu isə iynəyarpaqlıdır. Onların təpələri elə bir pasla örtülüb ki... Bir baxın... Bilirsiniz niyə? Sənaye və avtomaşınlar görə. Ətrafda o qədər avtomaşın var ki... İşlənmiş qazlar nəticəsində özünüz başa düşürsünüz də...” (Günter, 2017).

80-ci illərdə yaşayan bir qocanın nəql etdiyi hadisədən isə aydın olur ki, övladlarını böyüdüb boya-başa çatdırmaq üçün əziyyət çəksə belə, qoca vaxtlarında övladları ona etinasızlıq edir.

Yazıçı əsəri “1999-cu il” fəslilə bitirir. Bu fəsildə də sıradan bir ailənin necə pərakəndə düşməsini, onların həyatda yalnız şəkildə mübarizə aparmasını təsvir edir. “Mənim atam çilingər işləmişdi və silah fabrikində çalışırdı. Çox tez həlak oldu, daha sonra isə iki qardaşım Fransada öldü. Üçüncü qardaşım sadə kelner işləyirdi. Düzdü, o çox uzaqlara getdi, amma sonlara yaxın canını ölümdən qurtara bilmədi. Anam isə hələ sülh dövrünün gəlməsinə həddindən artıq çox qalmış, öz oğullarının dalmca yoxa çıxdı. Daha doğrusu, dərddən öldü və mən balaca Betti ilə birlikdə tək qaldım. Tək-tənha... Bütün yer üzündə tək tənha...” (Günter, 2013).

Amma obrazın dilindən dünyanın dəyişən tərəfinin sadəcə təqvimlə baş verdiyini anlayırıq. Yer üzərində insan yaşadığıca daima müharibələr olacaq və insanların həyatı bu müharibələrin qurbanı olmağa davam edəcək.

Grass başqalarının eşitmək istəmədiyi şeyləri deyirdi və bəzən bir az şişirdirdi. O, Almaniyanın öz keçmişi haqqında susqunluğunu pozdu, təkcə nasist almanlarının başqalarına etdiklərini deyil, həm də alman xalqının Üçüncü Reyx dövründə və ondan sonra çəkdiyi əziyyətləri ədəbiyyata gətirdi. Onun romanları bütöv bir xalqın Hitlerə necə təslim olmasının faciəsini göstərdiyinə görə yox, bu təslimin qorxunc komediyasını göstərdiyinə görə xalqı dəhşətə gətirdi və valeh etdi (Willy & Günter, 2013).

Nəticə

Grassın “Mənim yüzilliyim” əsəri bütöv bir əsrin canlı mənzərəsini oxucuların gözü qarşısında canlandırır. Bu əsəri demək olar ki, XX əsrin ensiklopediyası adlandırmaq olar. Grassın digər əsərlərində olduğu kimi bu əsəri haqqında müxtəlif ictimai-siyasi mülahizələr səsləndirilsə də, əsər qısa müddətdə geniş oxucu kütləsi qazanaraq, müxtəlif dillərə tərcümə edildi və bu da bir həqiqətdir ki, “Mənim yüzilliyim” əsəri təkcə XX əsr hadisələrini deyil, həm də əsrlərlə davam edən və bitmək bilməyən ziddiyyətləri əks etdirən bir yaradıcılıq nümunəsidir.

Ədəbiyyat

1. Günter, G. (2010). *Qrimms Wörter*.
2. Günter, G. (2012). *Eintagsfliegen*.
3. Günter, G. (2016). *Gesprache 1958-2015*.
4. Günter, G. (2022). *Figuren stehen*.
5. Günter, Q. (2015). *Vonne Endlichkeit*.
6. Günter, Q. (2017). *Grimms Wörter*.
7. Günter Qrass. (2013). *Mənim yüzilliyim*.
8. Heinrich, D., & Günter G. (2017). *Ein Sprach im Herbst*.

9. Totes, H. (1990). *Ein Nachruf*.
10. Volker, N. (1987). *Werke in zehn banden*.
11. Willy, B., & Günter, G. (2013). *Der Briefwechsel*.

Daxil oldu: 10.09.2024

Baxışa göndərildi: 06.11.2024

Təsdiq edildi: 11.12.2024

Çap olundu: 30.12.2024